

ฮ่องปะเนาะ: ดนตรี พิธีกรรม ความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้

The Gong of Pa Noh: Music, Rituals and Beliefs of Ethnic Groups in the uplands of Southern Lao PDR.

พັນ พงษ์ผล¹

บทคัดย่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก และมีแหล่งที่อยู่อาศัยกระจัดกระจายตามพื้นที่ราบสูงในลาวตอนใต้ของ สปป.ลาว มาอย่างช้านาน มีวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่คล้ายคลึงกันมาก โดยมีความเชื่อในอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการนับถือผีที่เรียกว่า “ศาสนาผี” ดนตรีจึงมีบทบาทสำคัญ ที่ถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เพื่อแสดงเจตจำนงหรือร้องขออย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีผลกระทบต่อสวัสดิภาพการดำเนินชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ใช้ฆ้องที่ชื่อว่า “ปะเนาะ” (Flat Gong Percussion Idiophones) เป็นฆ้องชนิดแบบไม่มีปุ่มทำจากโลหะสัมฤทธิ์ หรือภาษาลาวเรียกว่า “ผะหาด” ภาษาไทยอีสานเรียกว่า “ผ่างฮาด” มีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ แผ่นฆ้องและไม้ตี มีเสียง 3 เสียง คือ เสียง “ผ่าง” เสียง “ถึก” และ เสียง “ตึง” การบรรเลงไม่มีรูปแบบที่ตายตัว แต่ก็ยังคงยึดจังหวะเดิมเป็นหลัก เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญ อย่างเช่น พิธีฆ่าควายเลี้ยงผีหรืองานบุญกินควาย พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตาย การฟ้อนนักรบชนเผ่า ฯ เพราะเชื่อว่าเสียงของฆ้องเป็นเสมือนเสียงสัญญาณที่สามารถติดต่อกับ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติได้ และยังแสดงถึงอำนาจ เป็นของมีค่า บ่งบอกถึงฐานะความมั่งคั่งของคนหรือกลุ่มคนที่ได้ครอบครองอีกด้วย

คำสำคัญ: ฆ้อง, ฆ้องไม่มีปุม, ปะเนาะ, ดนตรี, ดนตรีกลุ่ม
ชาติพันธุ์, ลาวตอนใต้

Abstract

A variety of ethnic groups in the uplands of southern Laos are mostly of Austroasiatic speakers who have inhabited for long periods of time the southern part of Lao PDR. They have their unique ways of life, traditions, rituals, and shared beliefs especially in “animism”. Music plays a prominent role in rituals. It is performed according to beliefs in order to make requests for their the well-being. These ethnic groups play the “Pa Noh”, a kind of flat gong percussion idiophones made of bronze. It is called “Pha Haad” in Lao language and “Phang Haad” in Northeastern Thai. The Pa Noh is composed of a flat plate gong and a gong stick. The Pa Noh has 3 different sounds: “Phang”, “Thuek”, and “Tueng”. The performance is unfixed with an emphasis on rhythm. The Pa Noh is used in the rite of killing buffalo offered to ancestors, the rites of death, and tribal warrior dances, etc. They believe that the sound of the Pa Noh is a signal to contact with the supernatural beings. Moreover, the Pa Noh symbolizes power and wealth of the owner.

Key words: Gong, Flat Gong, Pa Noh, Music, ethnic music, Southern Laos

บทนำ

ฆ้อง (Gong) เป็นเครื่องดนตรีที่ทำด้วยโลหะสัมฤทธิ์ที่แพร่กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ในแถบเอเชีย โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สันนิษฐานว่ามีมานานกว่า 2,000 ปี จากการขุดพบหลักฐานเกี่ยวกับการหล่อโลหะสัมฤทธิ์ ซึ่งคาดว่าไม่น้อยกว่า 5,000 ปีมาแล้ว ที่บ้านโนนนกทาและบ้านเชียงทางภาคอีสานของประเทศไทย และการพบมโหระทึกโลหะสัมฤทธิ์ หรือบางพื้นที่เรียกว่า กลองกบ, ฆ้องกบ, ฆ้องเขียด² มีอายุราว 2,000 -3,000 ปี ที่แพร่กระจายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งบนพื้นที่ผืนแผ่นดินใหญ่และพื้นที่แถบหมู่เกาะ โดยมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ เช่น จีนตอนใต้ เรียกว่า “โถ่งกู่” (TongGu)³ พม่า และภาคเหนือไทย เรียกว่า “พาซี”⁴ กัมพูชา เรียกว่า “สกอโมหาริท”⁵ เวียดนาม เรียกว่า “จั่งด่ง” (Trong dong)⁶ และลาวเรียกว่า “ฆ้องบั้ง” มโหระทึกจัดเป็นเครื่องดนตรีที่อยู่ในตระกูลที่เสียงเกิดจากการสั่นสะเทือนของมวลวัตถุที่ตัน (Idiophones) ประเภทเครื่องตี (percussions) ชนิดเดียวกับฆ้อง (Gong) มีลักษณะเป็นฆ้องไม่มีปุ่มแบบใบฉัตร⁷ ยาว เป็นการวิวัฒนาการของลักษณะทางกายภาพเพื่อทำให้เกิดคุณภาพเสียงที่ดีขึ้นจนทำให้รูปร่างดูคล้ายกลอง คนส่วนใหญ่มักเรียกว่า “กลองมโหระทึก” ซึ่งมีลักษณะความเชื่อเช่นเดียวกับฆ้องโลหะสัมฤทธิ์ว่าเป็นเครื่องดนตรี

² เรียกตามภาษาชาวบ้าน เพราะมโหระทึกของบางพื้นที่จะมีสัญลักษณ์รูปกบ เขียด อยู่บนหน้ามโหระทึก

³ “โถ่ง (tong)” แปลว่า สัมฤทธิ์ “กู่ (Gu)” แปลว่า กลอง

⁴ แปลว่า กลองกบ หรือกลองเขียด (สิริรัตน์ ประพัฒน์ทอง, 2542: 51)

⁵ มีความหมายว่ากลองที่แสดงอำนาจและใช้ในพระราชพิธี (สิริรัตน์ ประพัฒน์ทอง, 2542: 51)

⁶ แปลว่า กลองสัมฤทธิ์

⁷ ใบฉัตร คือ ขอบยื่นลงมารอบตัวฆ้อง

ศักดิ์สิทธิ์ และถูกนำมาใช้ดีในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ
สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติของคนในแถบภูมิภาคนี้ตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในแถบภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่จะใช้ฆ้องเป็นเครื่อง
ดนตรีประกอบในกิจกรรมต่างๆ ของตนกับสังคม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทาง
ความเชื่อ หรือกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจกรรม
ที่มีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเชื่อว่าเสียงของฆ้องเป็นเสมือน
เสียงสัญญาณที่สามารถส่งถึงเทพ เทวดา ฟ้าดิน ผีป่า ผีบ้าน ผีเมือง ผีบรรพ
บุรุษ และภูตผีต่างๆ ที่ตนเคารพนับถือ เป็นการติดต่อกับอำนาจของสิ่งที่อยู่
เหนือธรรมชาติ เพื่อแสดงเจตจำนงหรือร้องขออย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มี
ผลกระทบต่อสวัสดิภาพการดำเนินชีวิต อีกทั้งฆ้องยังแสดงถึงอำนาจ เป็น
ของมีค่าบ่งบอกถึงฐานะความมั่งคั่งของคนหรือกลุ่มคนที่ได้ครอบครองด้วย
เช่น ในตำนานท้าวฮุ่งท้าวเจือง⁸ ได้กล่าวถึงพวก “ปางคำ”⁹ ที่อาศัยอยู่
บริเวณภูเขาสูง นำของวิเศษมีค่า อันได้แก่ ดาบเหล็กกล้า และฆ้องเงิน 1 คู่
มาถวายเป็นเครื่องบรรณาการแก่ท้าวเจือง ดังความที่ไว้ตอนหนึ่งว่า

“ฝูงหมู่ปางคำข้าภูสูงดั้นฮอด เขาก็นำดาบกล้าทั้งฆ้อง
คู่เงิน มาแต่ท้องภูขาง เหล็กฮ่อ ชื่อว่า ดาวฮางเซ่งซ่าในแดนข้า”

⁸ ตำนานท้าวฮุ่งท้าวเจือง เป็นมหากาพย์ที่สำคัญและแพร่หลายอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์
สองฝั่งโขง ที่สะท้อนถึงระบบความเชื่อ และการผสมผสานของกลุ่มคนเผ่าพันธุ์ต่างๆ
เป็นการสนับสนุนหลักฐานทางโบราณคดีของวัฒนธรรม “หินตั้ง” อันเป็นที่ฝังศพของ
กลุ่มชนบนที่สูงในเขตภาคเหนือของไทยและลาว เมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว
(ปราณี วงศ์เทศ, 2543: 302 อ้างถึงใน สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2538: 41-44)

⁹ พวกชนเผ่าตระกูลมอญเขมร เช่น พวกข่า, ลัวะ (ละว้า) (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2548:
474) เชื่อว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาว
ตอนใต้ (ผู้เขียน)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายจากตำนานเรื่อง ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง น่าจะเป็นกลุ่มที่พูดภาษาออสโตรเอเชียติก หรือมอญ-เขมร เช่น ข่า ลัวะ ละว้า เม็ง จาม ที่กระจายตัวอยู่ทางตอนเหนือของอุษาคเนย์ ก่อนจะผสม และสัมพันธ์กับลาว ไทย เวียดนาม และเขมร (ปราณี วงศ์เทศ, 2543: 302) ซึ่งรวมถึงพวกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ในปัจจุบันด้วย

ในปัจจุบันห้องที่พบในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ ห้องไม่มีปุมและห้องมีปุม ซึ่งมีความเชื่อว่างลักษณะของห้องทั้ง 2 ชนิดนี้ เป็นการแสดงสัญลักษณ์ทางเพศ เช่น ชาว กัมพูชาเรียกห้องไม่มีปุมหรือไม่มีนมว่า “ห้องตัวผู้ (โกงโหมล)” ส่วนห้องมีปุม หรือมีนมเรียก “ห้องตัวเมีย (โกงญ)” ห้องตัวผู้ใช้เล่นในพิธีต่างๆ มักเล่นประกอบระบำของชาวเขมรสูง เช่น ระบำสับควายตี้มเหล่า ฯลฯ ห้องตัวเมียนิยมเล่นในเขตที่ราบสูงใช้ประกอบพิธีขอพร ขอความสุข เช่น พิธี ฟั้นควายถวายเจ้าพ่อ เป็นต้น (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2559: มติชนออนไลน์ อ้างถึง เจนจิรา เบญจพงศ์, 2556: 235-237)

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ห้องไม่มีปุม (ขวา) ห้องมีปุม

ถ้ามองในแง่ของการวิวัฒนาการ เครื่องดนตรีที่มีวิธีการทำที่ง่ายไม่ซับซ้อน แต่มีเทคนิคการบรรเลงที่ยาก มักจะมีวิวัฒนาการมาก่อนเครื่องดนตรีที่มีวิธีการทำยากซับซ้อน แต่มีเทคนิคการบรรเลงที่ง่าย ซึ่งอาจจะ

สันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า ฆ้องไม่มีปุมมีวิวัฒนาการมาก่อนฆ้องมีปุม ด้วยเหตุผลที่ว่าฆ้องมีปุม มีกระบวนการผลิตที่ยากกว่า ประกอบกับการคิดค้นปุมเพื่อการกระจายเสียง ทำให้คุณภาพเสียงมีความก้องกังวานกว่าและไพเราะกว่านั่นเอง

จากการสังเกตข้างต้นเป็นเพียงแค่อ้างอิงสันนิษฐานเท่านั้น แต่ถึงอย่างไรฆ้องทั้ง 2 ชนิด ก็มีความสำคัญ และถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภูมิภาคนี้มาอย่างช้านาน จากการศึกษาในปัจจุบันพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ ได้ใช้ฆ้องเป็นเครื่องดนตรีประกอบกิจกรรมต่างๆ ของตน และให้ความสำคัญกับฆ้องเสมือนเป็นเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงอำนาจ เป็นของมีค่าบ่งบอกถึงฐานะความมั่งคั่ง ได้แก่ ก๊องลา จีกรือ ปะเนาะ ปี่รณะ ปะฮัด และตรลัด (ภุชญา สุขสำเนียง, 2549: 57) ฆ้องเหล่านี้จึงถูกกำหนดให้เป็นเครื่องดนตรีสำหรับพิธีกรรมที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ ซึ่งยังคงถูกใช้อยู่ในปัจจุบัน รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศเวียดนามด้วย

ภาพที่ 2 ฆ้องมีปุมและฆ้องไม่มีปุม กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในแขวงอัตตะปือ สปป.ลาว
ที่มา: อานันท์ นาคคง (2559: เฟสบุ๊กออนไลน์)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมมีแหล่งที่อยู่อาศัยกระจายตามพื้นที่ราบสูงในลาวตอนใต้ของสปป.ลาว มาอย่างช้านาน ดังปรากฏในตำนานน้ำเต้าปุงหรือตำนานขุนบรมราชาธิราช¹⁰ และตำนานท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง ซึ่งในตำนานน้ำเต้าปุงหรือตำนานขุนบรมราชาธิราช ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องของมนุษย์โลก¹¹ ที่เกิดออกมาจากที่เดียวกัน แต่สภาพแวดล้อมต่างกัน จึงทำให้คนมีลักษณะที่แตกต่างกันไป ดังเช่นที่กล่าวไว้ในตำนานน้ำเต้าปุง ตอน พระยาแสนส่งแสนซีให้ลงมาเจาะน้ำเต้าปุงด้วยเหล็กซี¹² และสั่ว ทำให้ผลน้ำเต้าแตก มีผู้ชายผู้หญิง สรรพสัตว์ต่างออกมาจากน้ำเต้าปุง โดยที่ชนเผ่าจำพวก “ข่า” ออกมาก่อน เขาเรียกเป็นอ้าย เพราะอยู่ใกล้เหล็กซีและโดนความร้อน จึงมีผิวดำคล้ำ ให้อยู่บริเวณภูเขาสูง ส่วนคนที่อยู่ใกล้สั่วซึ่งเย็นกว่าจึงมีผิวงามเรียกว่า “ไท” ให้อยู่ที่ราบ เป็นต้น ส่วนในตำนานท้าวฮุ่งท้าวเจือง ได้กล่าวถึง “ฟางคำ” กลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลมอญ-เขมร เช่น พวกข่า ลัวะ ละว้า เม็ง จาม ในกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ล้วนมี

¹⁰ เป็นตำนานที่มีอิทธิพลด้านความคิดและวิธีการเขียนพงศาวดารลาวเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นพงศาวดารลาวฉบับกระทรวงศึกษาธิการ พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีรวงศ์ และพงศาวดารเมืองพวน ฉบับเจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ พงศาวดารทั้งสามฉบับนี้ล้วนแต่มีการเริ่มต้นเรื่องและผูกโยงเรื่องราวมาจากตำนานน้ำเต้าปุงหรือขุนบรมทั้งสิ้น (พัน พงษ์ผล, 2551: 15)

¹¹ Dang Nghien Van ผู้รวบรวมตำนานสร้างโลกของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอุษาคเนย์ ตั้งข้อสังเกตว่า ตำนานในแถบนี้มีลักษณะต่างจากตำนานในภูมิภาคอื่นๆ ของโลกอยู่ 2 ประเด็น คือ การอธิบายว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีกำเนิดร่วมกันเป็นพี่น้องกันทุกตำนาน ซึ่งความคิดนี้ไม่มีอยู่ในความเชื่อของผู้คนในภูมิภาคอื่น

¹² เหล็กที่เผาไฟจนแดง

ความผูกพันและจงรักภักดี ที่เป็นกองกำลังสำคัญของท้าวฮุ่งท้าวเจือง และกล่าวถึง “ข้า” บ่อยครั้ง

สิ่งที่สะท้อนจากตำนานน้ำเต้าปุง และท้าวฮุ่งท้าวเจือง คือ ระบบความเชื่อ และการผสมผสานของกลุ่มคนเผ่าพันธุ์ต่างๆ ที่ยังมีการสืบทอดอยู่ในสังคมปัจจุบัน เช่น การถือผีแถน ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ (ผีดำ, ผีเรือน) และผีอื่นๆ เช่น ผีเสื้อ ผีภูผา ป่าไม้ ผีนา ฯลฯ (ปราณี วงศ์เทศ, 2543: 301 อ้างถึงใน ดวงเดือน บุญยาวง, 2540: 147)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ ในปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 18 ชนเผ่า¹³ ได้แก่ กะโด กะตาง กะตุ้ เกรียง/แงะ เจง ตะอ้าย เตรียง เบรา/ละแ่ว¹⁴ ปะโกะ ยาเหิน ยรุ/ละเวน แยะ ละวี ส่วย สะดาง อาลักหรือฮ่ารัก โอ้ย และปะยอง¹⁵ มีประชากรประมาณร้อยละ 22 ของประชากรทั้งหมดใน สปป.ลาว (ข้อมูล พ.ศ. 2548) มีวิถีชีวิตและอาศัยอยู่ในเขตที่ราบสูง ซึ่งลาว เรียกว่า “ภูเพียง” ซึ่งที่ราบสูงที่สำคัญในลาวตอนใต้ คือ ที่ราบสูง “บอละเวน”¹⁶ เป็นที่ราบสูงที่อยู่บริเวณใจกลาง

¹³ คำว่า “ชนเผ่า” สำหรับ สปป.ลาว แล้ว ไม่ใช่เป็นคำที่ถูกต้องเหยียดหยามดังที่เราเข้าใจ แต่เป็นคำที่รัฐบาลลาวและนักวิชาการลาวใช้อย่างเป็นทางการในความหมายว่า “เชื้อชาติเผ่าพันธุ์” ในแนวคิดที่ว่า สปป.ลาวมีชาติเดียว แต่ประกอบด้วยหลายชนเผ่า

¹⁴ ชนเผ่าบราว (เบรา) ที่ถูกเรียกว่า เผ่าละแ่ว เป็นการเรียกตามมิสเตอร์ละแ่ว ชาวฝรั่งเศสผู้ควบคุมชนเผ่านี้ในการใช้แรงงานในช่วงตกเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2548)

¹⁵ ชนเผ่าปะยอง ในแขวงอัตตะปือ มีปรากฏอยู่ในหนังสือโครงการสารคดีลาวตอนล่างของ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2542: 159)

¹⁶ บอละเวน มาจากคำว่า บ่อนละเวน หมายความว่า เป็นถิ่นที่อยู่ของพวกละเวน แต่ฝรั่งเศส กลับเรียกขานตามสำเนียงฝรั่งเศสว่า โบโลเวน พะแลโท (Boloven plateau แปลว่า ที่ราบสูงโบโลเวน) ทำให้ชื่อนี้กลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลกจนถึงทุกวันนี้

ของลาวตอนใต้¹⁷ มีศูนย์กลางอยู่ในเขตเมืองเลางาม แขวงสาละวัน เมืองปากซ่อง
กับเมืองบาเจียงจะเลนสุก แขวงจำปาสัก และเมืองท่าแตง แขวงเซกอง

ภาพที่ 3 หญิงชนเผ่าอาลักหรือฮ่ารัก (ຮ່າຣັກ)¹⁸
ที่มา: กรมชนเผ่า สปป.ลาว (2015: 2)

¹⁷ ลาวตอนใต้แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 แขวง ได้แก่ แขวงสาละวัน แขวงเซกอง (แยกออกมาจากแขวงสาละวัน เมื่อปี พ.ศ. 2527) แขวงอัตตะปือ และแขวงจำปาสัก

¹⁸ พยัญชนะ **ຮ** = ร เป็นพยัญชนะที่ภาษาลาวไม่นิยมใช้แต่จะใช้ตัว **ຮ** = ฮ แทน เช่น คำว่า รัก เป็น ฮัก ซึ่งมีความหมายเดียวกัน พยัญชนะ **ຮ** = ร เป็นพยัญชนะเฉพาะที่ใช้สะกดคำออกเสียงของลาวเทิง โดยออกเสียงกระดกล้นแบบพยัญชนะตัว ร.เรือของไทย

ภาพที่ 4 เด็กชนเผ่ากะตู่ฟ้อนที่หน้าหอแก้ว¹⁹
ที่มา: อุทยานบาเจียง สปป.ลาว (4 กรกฎาคม 2550)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้เหล่านี้ให้ความสำคัญกับดนตรีมาก และนำดนตรีมาใช้ในการกิจกรรมต่างๆ ของตนกับสังคม โดยการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ทั้งในด้านประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ และยังใช้เล่นเพื่อความบันเทิงตามวาระโอกาสต่างๆ อีกทั้งตัวเครื่องดนตรีเองยังมีคุณค่าทางจิตใจเป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเผ่าและเป็นของมีค่าที่บอกถึงฐานะของผู้ที่มีไว้ครอบครอง ด้วยเหตุนี้ดนตรีจึงอยู่เคียงคู่กันมาเป็นเวลาช้านาน ไม่สามารถจะแยกอย่างใดอย่างหนึ่งออกจากกันได้

¹⁹ คำว่า “ก๊วน” หมายถึง ศาลาประชาคมกลางหมู่บ้านที่ทั้งด้านอรรถประโยชน์และความเชื่อร่วมกัน กล่าวคือ ก๊วนเป็นที่พัก อาคารสันถนาการ ที่ประชุมและที่ประกอบพิธีกรรม ประการสำคัญ ก๊วนเป็นสถาปัตยกรรมที่ลาวเชิง เชื่อว่า เป็นหอผีหรือเป็นที่สถิตของผู้ที่คอยดูแลสมาชิกชุมชนนั้น ๆ (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2548: 103-105)

ในวัฒนธรรมดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมและดนตรีที่เล่นเพื่อความบันเทิง ซึ่งแต่ละชนเผ่าจะมีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก ไม่ว่าจะเป็นการบรรเลงหรือเครื่องดนตรีที่ใช้ โดยจะใช้เฉพาะในงานที่สำคัญๆ เช่น งานศพและงานบุญ ซึ่งขาดเสียไม่ได้ นั่นก็คือการตีฆ้องในการประกอบพิธีกรรม ที่ชนเผ่ากะตู่เรียกว่า “ปะเนาะ”

ฆ้องปะเนาะ (Flat Gong Percussion Idiophones)

ภาพที่ 5 ฆ้องปะเนาะ (ฆ้องไม่มีปุม)

ฆ้องปะเนาะ เป็นฆ้องชนิดแบบไม่มีปุม ที่ทำจากโลหะสัมฤทธิ์ ซึ่งมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละชนเผ่า หรือภาษาลาว เรียกว่า “ผะหาด” ภาษาไทยอีสานเรียกว่า “ผ่างฮาด”²⁰ เป็นเครื่องดนตรีที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ และยังพบว่ายังมีลักษณะรูปร่างและการบรรเลงคล้ายคลึงกับฆ้อง “กังซา” (Gangsa) ของชาวคาลิงกา

²⁰ สามารถออกเสียงเรียกตามแต่ละท้องถิ่นได้หลายชื่อ เช่น ผ่างฮาด ผ่างฮาด ฟ่างฮาด ฯ

(Kalinga) ชาวอิฟูเกา (Ifugao) และชาวบอนต็อค (Bontoc) ในเกาะลูซอน (Luzon) ประเทศฟิลิปปินส์อีกด้วย เพื่อใช้ประกอบในกิจกรรมที่สำคัญๆ ฆ้องปะเนาะเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นมรดกตกทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นถือเป็นของเก่าแก่ที่ล้ำค่าของตระกูลไมนิยมนำมาผลิตเพื่อจำหน่าย และไม่สามารถหาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไป

ภาพที่ 6 ฆ้อง “กั้งซา” ของชาวคาลิงก้า เกาะลูซอน
ที่มา: คัดลอกจาก <http://pinoy-culture.tumblr.com>

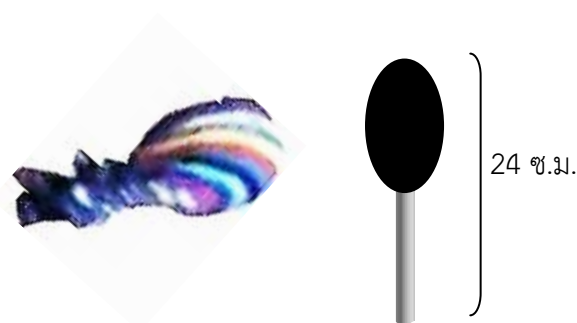
ลักษณะทางกายภาพ

ส่วนประกอบของฆ้องปะเนาะ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน
คือ แผ่นฆ้อง และไม้ตี

ภาพที่ 7 แผ่นฆ้องปะเนาะ (ซ้าย) ด้านหน้า (ขวา) ด้านหลัง

1. แผ่นซ้อง ทำจากโลหะที่เป็นเหล็กกล้าหนา นำมาหล่อไฟแล้ว ตีขึ้นเป็นรูปทรงกลมผายกว้าง มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 48 ซม. มีขนาดเดียว ตรงกลางแผ่นมีลักษณะเป็นซ้องไม่มีปุ่ม มีขอบยื่นออกมา ศัพท์สังคิตไทย เรียกว่า “ฉัตร” ใบฉัตรมีความกว้าง 7 ซม. เจาะรู 2 รู สำหรับร้อยเชือก ผูกไว้ถือสະພາຍໝະຕີ

ภาพที่ 8 ไม้ตีซ้องปะเนาะ

2. ไม้ตี จะใช้ไม้รูปทรงกระบอกตัน หรืออาจจะให้ไม้ผัดตัวยาวประมาณ 24 ซม. พันหุ้มที่หัวด้วยผ้าหลากสีหรืออาจจะใส่ยางในรถก็ได้ เวลาตีลงไปตีแผ่นซ้องปะเนาะจะทำให้เสียงดังทุ้มและนุ่มนวลไพเราะขึ้น

เสียงและวิธีการบรรเลง

วิธีการทำให้เกิดเสียงของซ้องปะเนาะมีอยู่ด้วยกัน 3 วิธี คือ การตีเปิด การตีปิด และการตีปิดและเปิด ซึ่งแต่ละวิธีจะทำให้เกิดเสียงที่แตกต่างกันไป ผู้เขียนได้กำหนดค่าแทนเสียงตามเสียง ที่ได้ยินดังนี้

ภาพที่ 9 การตีเปิด

1. เสียงที่เกิดจากการตีเปิด เสียงที่ได้จะเป็นเสียง “ผ่าง” คือ การออกแรงใช้ไม้ตี ตีลงตรงกลางหน้าซ้องปะเนาะ แล้วดึงไม้ตีกลับอย่างรวดเร็ว โดยไม่ให้มือหรือส่วนใดส่วนหนึ่งไปถูกหรือสัมผัสแผ่นซ้องปะเนาะที่เป็นโลหะ โดยเสียงที่เกิดจากการสั่นสะเทือนของแผ่นโลหะ จะทำให้เกิดเสียงพรวดังกังวาน คล้ายกับเสียงของฉาบใหญ่ของไทย

ภาพที่ 10 การตีปิด

2. เสียงที่เกิดจากการตีปิด เสียงที่ได้จะเป็นเสียง “ถึก” คือ ใช้ไม้ตีลงไปตรงกลางหน้าห้องปะเนาะพร้อมกับใช้มืออีกข้างหนึ่งที่ไม่ได้ถือไม้ตีมาปิดหน้าห้องปะเนาะโดยใช้ปลายนิ้วกดเพื่อหยุดการสั่นสะเทือนของแผ่นโลหะ เป็นการห้ามเสียงไม่ให้ดังกังวาน เสียงที่ได้จะเป็นเสียงสั้น ๆ

ภาพที่ 11 การตีปิดและเปิด

3. เสียงที่เกิดจากการตีปิดและเปิด เสียงที่ได้จะเป็นเสียง “ตึง” คือ ใช้ไม้ตีลงไปตรงกลางหน้าห้องปะเนาะในขณะที่มืออีกข้างหนึ่งยังปิดหน้าห้องปะเนาะอยู่ เมื่อไม้ตีมากระทบแผ่นโลหะให้รีบเปิดปลายนิ้วมือขึ้นทันที จะทำให้เกิดเสียงดังกังวานใส

กระสวนจังหวะการบรรเลงห้องปะเนาะ²¹

การบรรเลงห้องปะเนาะ จะบรรเลงแบบวกไปวนมาซ้ำประโยคเดิมไปเรื่อยๆ ไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ตามอารมณ์และความพึงพอใจของ

²¹

ท่านสามารถรับชมวิดีโอประกอบบทความการตีห้องปะเนาะจาก www.youtube.com ชื่อ ห้องปะเนาะ ชนเผ่ากะตู่ในลาวตอนใต้

นักดนตรี แต่ก็ยังคงยึดจังหวะเดิมเป็นหลัก ดังตัวอย่าง การบันทึกโน้ตจังหวะ การตีปะเนาะของชนเผ่ากะตู่ ดังนี้

โน้ตสากล (โน้ตแบบ Percussions อัตราความเร็วโน้ตตัวดำ = 90)

(= เสียง ถึก) (= เสียง ตึง) (= เสียง ฟ่าง)

โน้ตไทย ในอัตราจังหวะ 2 ชั้น

ผู้เขียนกำหนดสัญลักษณ์แทนเสียง คือ (เสียง ถึก = ถ) (เสียง ตึง = ต) (เสียง ฟ่าง = ฟ)

- - - ต	- - - ต	- - - -	- - - ต	- - - ต	- - - -	- - ถ ถ	- ถ - ถ
- - ถต	- - - -	ถ - ถต	- - - -	- - - ต	- - - ต	- - - -	- - ถถ
- - ถถ	- - - ถต	- - - -	- - ถถ	- ถ - ถ	- - ถต	- - - -	- ตถต
- ต- ถ	ถตถต	- ฟ - ถ	- ฟฟถ	ถฟฟถ	- ฟ- ถ	- ฟฟถ	- ฟฟถ
ถฟฟต	- ตตถ	- ถ- ต	- ถ- ต	- ตตถ	ถตตถ	- ตตถ	ถตตถ
- ตตถ	ถตถต	- ตตถ	- ตตถ	ถตถต	- ฟ- ถ	- ฟฟถ	ถฟฟถ
- ฟ- ถ	ฟ - ถ	- ต- ต	- ต- ถ	- ต- ถ	- ตตถ	ถตถถ	- - - -
- ต- ต	- - - -	- - - -	- ต- ต	- - - ต	- - - ต	- - - -	- ต- ต
- ต- ถ	- ถ- ต	- ถ- ต	- ต- -	- ต- ถ	ถตถต	- - - -	- ตถต
- - - ต	- ต- ถ	ถตถต	- - - ฟ	- - - ถ	- ฟฟถ	ถฟฟถ	- ฟฟถ
ถฟฟต	- ตตถ	- - ถต	- - ถต	- ตตถ	ถตตถ	- ตตถ	- ตตถ
- ตตถ	ถตถถ						

ย้อนกลับต้น

โอกาสที่ใช้ในการบรรเลง ข้องปะเนาะเป็นเครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางความเชื่อเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นการบรรเลงข้องปะเนาะจากโน้ตเพลงข้างต้น จึงถูกกำหนดให้ใช้บรรเลงเฉพาะในเวลาที่มีกิจกรรมสำคัญๆ เท่านั้น เช่น งานศพ และงานบุญประจำปี

ข้องปะเนาะกับพิธีกรรมและความเชื่อ

ภาพที่ 12 นักดนตรีชนเผ่ากะตู่/กระตาง ตีข้องปะเนาะ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ ทั้ง 18 ชนเผ่า มี ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อที่คล้ายคลึงกันมาก อาจจะแตกต่างกันบ้างในเรื่องของรายละเอียดในกิจกรรมย่อย โดยอาจจะแบ่งแยกย่อยได้อีกหลายประเพณีและหลายพิธีกรรมตามแต่ที่ชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งกำหนด หรือได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนิยายปรัมปราคติ นิทานพื้นบ้านของแต่ละชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน แต่ก็ยังยึดหลักความเชื่อที่เหมือนกันอยู่ คือ ความเชื่อในเรื่องผี หรือการนับถือผี เช่น การฆ่าควายเซ่นผี หรือการพลีกรรมดำผิจะปรากฏพบได้ทุกชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบ

สูงในลาวตอนใต้ แม้อาจจะปราศจากเหตุผลรองรับ หรืออาจดูไร้เหตุผล สำหรับนักวิชาการทั่วไป แต่คนในเองเชื่อว่าเรื่องราวต่างๆ ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าสืบต่อกันมานี้เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นจริงแต่นานมาแล้ว ดังคำที่ เอ โดน อาหล่า (นักดนตรีชาติพันธุ์กะตู่) ได้กล่าวกับผู้เขียนว่า “ถ้าฉันโกหกเธอก็แสดงว่าปู้ย่าตายาย พ่อแม่ของฉันก็โกหกฉันด้วย” แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เรื่องราวที่ได้เล่าขานกันมานี้อาจมีทั้งเหตุการณ์ที่สมมติปรุงแต่งขึ้น และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงๆ ในวิถีชีวิต โดยสอดแทรกคติคำสอนเพื่อสร้างบรรทัดฐานทางสังคม และควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ปฏิบัติตาม

ชนเผ่าเหล่านี้มีวิถีการดำเนินชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อในอดีตที่มาจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมา ได้แก่ ความเชื่อที่มาจากนิยายปรัมปรา ความเชื่อในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วยและการรักษาโรค ความเชื่อในเรื่องโชคลาง ประเพณีเกี่ยวกับการลงโทษ ความเชื่อในกะล้าของเชื้อสาย ประเพณีด้านความรัก และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตาย ล้วนเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผีที่พวกเขาเรียกว่า “ศาสนานผี” ทั้งสิ้น โดยมีความเชื่อในอำนาจสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และภูตผีวิญญาณต่าง ๆ ที่ภาษาชนเผ่ากะตู่²² เรียกว่า “ย้าง”

แม้ในอดีตที่ผ่านมาจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาภายนอกเข้ามาผสมผสานและทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปบ้าง และการเปลี่ยนแปลงคติการนับถือผีมานับถือพุทธศาสนา ดังปรากฏในพงศาวดารลาวสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม “นางแก้วเกงยา พระมเหสีของพระเจ้าฟ้างุ้ม เมื่อตามเสด็จมาประทับที่เมืองลาวเห็นการทำพิธีกรรมฆ่าสัตว์ตัดชีวิตก็ทรงสลดพระทัย อีกทั้งเมื่อครั้งที่อยู่เมืองเขมรเคยได้ทำบุญปฏิบัติธรรมก็ไม่สามารถทำได้ จึงได้กราบทูลเจ้าฟ้างุ้มให้ทรงนำพระพุทธรูปมาเผยแพร่ในประเทศลาว” (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2551: 20) โดยได้อัญเชิญพระบางมาจากเขมรเพื่อมา

²² ชนเผ่าใหญ่กลุ่มหนึ่งใน 18 ชนเผ่าในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้

ประดิษฐานที่เมืองหลวงพระบาง ต่อมาในสมัยพระเจ้าโพธิสารราชทรงมีประกาศห้ามเลี้ยงผี ให้รื้อหอผีและสร้างวัดขึ้นมาแทน แต่ถึงอย่างไรกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ ก็ยังมีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีควบคู่กับการนับถือศาสนาอื่นๆ ที่ยังคงพบปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ มีความเชื่อในเรื่องของผีมากทั้งผีที่อยู่บนฟ้าและผีร้าย โดยเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนในครอบครัว หมู่บ้าน ทั้งร้ายและดี เกิดจากการกระทำของผีร้าย ทั้งสิ้นคือมีความเชื่อว่า ผีที่อยู่บนฟ้า ได้สั่งให้คนในหมู่บ้าน ฆ่าสัตว์เพื่อบูชาผี คือการฆ่าควายเพื่อบูชาผี เพราะจะทำให้ผีที่ชั่วร้ายไม่จับเอาวิญญาณของคนในหมู่บ้านไป จึงได้มีการฆ่าหมู ฆ่าควาย เช่นผี เพราะเชื่อว่าผีร้ายจะส่งดวงวิญญาณของพวกเขากลับคืนมาได้ เป็นการเรียกขวัญของคนป่วยที่ผีร้ายเอาไปนั้นให้กลับคืนมา หลังจากนั้นอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของคนนั้นก็ จะทุเลาลงจนหายดีไปในที่สุด

จากความเชื่อในเรื่องผีดังกล่าวทำให้เกิดมีประเพณีพิธีกรรมหนึ่งที่ได้สืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน เป็นพิธีกรรมที่มีสถานะเป็นฝ่ายตั้งรับยอมจำนนต่อผี คือ พิธีฆ่าควายเลี้ยงผี ชนเผ่ากะตุ้เรียกว่า การฆ่าควายแก้บะ ชนเผ่าเกรียงหรือเผ่าแะเรียกว่า งานบุญกินงะ งานบุญกินอาด หรือที่เรียกว่า งานบุญกินควาย ตามแต่จะเรียกชื่อต่างกันไปในแต่ละชนเผ่า โดยมีวิธีปฏิบัติและวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน คือ การพลีกรรมด้าผี เป็นการฆ่าสัตว์บูชาผีเป็นเครื่องเซ่นสังเวยต่อผีประจำหมู่บ้าน พิธีกรรมนี้แสดงถึงความประนีประนอม อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผี งานบุญนี้จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี หรือเมื่อมีคนเกิด คนเจ็บป่วย คนตาย มีการแบ่งเฮือนฮีดบ้าน ซึ่งใช้กลองและฆ้อง (ปะเนาะ) ในการตีประกอบพิธีกรรม ดังปรากฏในประเพณีทางความเชื่อ เรื่อง ฆาตกรกับจากแบ้เจ (การเช่น

สังเวยผี เพื่อการรักษาโรคร้าย) โดยสถาบันค้นคว้าวัฒนธรรมและ
สังคมศาสตร์ และ A. Costello (1993: 668-669)

“พวกเราร้องเพลงเดินกลับมา ตีกลอง ตีฆ้อง ตามขอบวง ...พวก
เขาตีฆ้อง ตีกลอง พวกเขาแบกฆ้องพวกแมยิงฟ้อนลำ พวกผู้ชาย
ตีกลอง...”

ภาพที่ 13 การฟ้อนรำนักรบ และการฟ้อนผู้หญิงชนเผ่ากะตุในงาน
บุญกินควาย ที่มาพูวัน จันทะมีไซ, หุมพัน ทองใบ
และปึงแก้ว สิริสมพอน (2015: 25)

ภาพที่ 14 ควายที่ผูกกับสลักเพื่อเข้าพิธีฆ่าควาย ชนเผ่ากะตู่ ณ บ้านกันดอน เมืองท่าแขก แขวงสะบอง สปป.ลาวที่มา พูวัน จันทะมีไซ, หมุพัน ทองใบ และปิงแก้ว สิริสมพอน (2015: 25)

งานบุญกินควาย หรืองานบุญกินงะ หรืองานบุญกินอาด ตามแต่จะเรียกชื่อต่างกันไปในแต่ละชนเผ่า โดยมีวิธีปฏิบัติและวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน คือ การพลีกรรมด้าผี เป็นการฆ่าสัตว์บูชาญญ เป็นเครื่องเซ่นสังเวยต่อผีประจำหมู่บ้าน โดยงานบุญดังกล่าวจะนำควายมาหลายตัวผูกติดกับเสาบริเวณลานพิธีกลางหมู่บ้าน แล้วประกอบพิธีทำการฆ่าด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ฟันคอด้วยจ้าว หรือแทงด้วยหอกจนตายแล้วนำเลือดและเอาเนื้อหรืออวัยวะควายส่วนหนึ่งมาบูชาญญ ตีประโคมด้วยกลองและฆ้องปะเนาะ ที่ตั้งอยู่ตลอดเวลา เมื่อเสร็จพิธีก็นำส่วนที่เหลือมาแบ่งกันกินร่วมกัน มีการเลี้ยงฉลองสังสรรค์ร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน จนกว่าเนื้อและเหล้าไก่ที่เตรียมไว้จะหมด

งานบุญนี้ที่ถือว่ามีความสำคัญมาก จะจัดขึ้นในระหว่างเดือน
กุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายนของทุกปี ซึ่งถือเป็นงานบุญเบิกศักราชใหม่ ที่มี
ความสำคัญมากซึ่งเปรียบได้กับงานบุญขึ้นปีใหม่ของงานบุญสงกรานต์ของ
ชาวลาว โดยยึดเอาช่วงระหว่างช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จสิ้นแล้ว
มีข้าวกินอิ่มหนำสำราญถึงจะมีงานบุญ เลี้ยงผี เพื่อความสนุกสนาน และ
เป็นการสร้างขวัญกำลังใจก่อนที่จะเริ่มทำการเพาะปลูกใหม่เพื่อการดำรง
ชีพต่อไป

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความตาย กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงใน
ลาวตอนใต้ มีความใกล้ชิดกับความตาย และถือว่าความตายเป็นเรื่อง
ธรรมดาที่อยู่ใกล้ตัวมาก โดยเฉพาะการตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ และยังหา
เหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเชื่อกันว่าการตายจากโรคภัยต่างทั้งหลายทั้งปวง
เป็นผลมาจากผีป่าทั้งสี่ คนชนเผ่ากะตู่ก็มีความเชื่อเช่นนั้น เชื่อว่าความ
ตายจะมาเยือนเขาและคนในครอบครัวเขาเมื่อไรก็ได้ จึงได้มีการสร้างโลง
ศพสำหรับตนเองและสำหรับคนในครอบครัวไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

ภาพที่ 15 โลงศพของชาติพันธุ์กะตู่ที่ไ้ได้ถุนบ้าน
ที่มา: บ้านกันดอน เมืองท่าแตง แขวงเซกอง สปป.ลาว

ดังกรณี ชนเผ่ากะตุ้บ้านห้วยหูน นอกจากจะทำโลงศพ ของตนเองแล้วยังทำเผื่อคนในครอบครัวของตนเองด้วย และโลงศพที่ทำไว้สำหรับตนเอง ถ้าเกิดภรรยาหรือคนในครอบครัวคนใดคนหนึ่งได้ตายก่อนตนเอง ก็สามารถนำมาใช้ได้ โดยการนำโลงศพมาเก็บไว้รอใต้ถุนบ้านหรือลานบ้าน (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2540: 445) โลงศพจึงเป็นส่วนหนึ่งที่คุณในชนเผ่าได้คุ้นเคยและเห็นมาตั้งแต่เด็ก ส่งผลในพิธีงานศพเป็นไปอย่างเรียบง่าย เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นก็จะนำศพใส่ไว้ในโลงที่มีอยู่แล้วตั้งโลงบรรจุศพไว้ใต้ถุนเรือน

ดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องดนตรีอยู่ 2 ชนิด ได้แก่ กลองกับฆ้อง เพื่อประกอบการขับร้องอาลัยรำลึกถึงผู้ตาย หรืออาจมีการฟ้อนเพื่อคนตาย โดยการตีกลองและฆ้องในจังหวะช้าๆ ผู้หญิงจะฟ้อนตามจังหวะกลองและฆ้องประกอบพิธีศพเป็นระยะๆ เป็นการตีและฟ้อนเพื่ออาลัยรักถึงดวงวิญญาณของผู้ตาย ได้มีกล่าวไว้ในนิทานพื้นเมืองและสังคมของเผ่ากะตุ้ โดยสถาบันค้นคว้าวัฒนธรรมและสังคมศาสตร์ และ A. Costello (1993: 609-611) ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

ในประเพณีเรื่อง การตาย (กะตุ้สูง)

“...เขาตีกลอง เขาเอาเสื้อผ้างาม ๆ ของผู้ตายไปไว้ในสุสานแล้วตีกลองไว้อาลัยหลุมโลงศพก็อยู่ที่นี่...พิธีตีกลองตึงตึง ร้องไห้ ถึงผู้จากไป ข้าพระเจ้า ไม่รู้อธิบายอย่างใดคงจะใช้ดนตรีร้องอาลัยหา... จากนั้นเขาเริ่มตีกลอง ตีฆ้องอีก จากนั้นเจ้าจะรู้สึกว่ามันใช่เสียงกลอง เขาตีกลองช้าๆ เขาตีกลองอาลัยรักถึงดวงวิญญาณของผู้ตายไป...”

ถ้าคนตายนั้นเป็นคนที่มีความดี ตลอดระยะที่ตั้งศพ 3 วัน เจ้าภาพจะฆ่าหมู ฆ่าไก่ ฆ่าวัว และฆ่าควาย เพื่อไว้ทุกข์แด่ดวงวิญญาณของคนตาย หรือใช้เลี้ยงแขกที่มาแสดงความเสียใจทุกคนตอนรับดูแลแขกคนพร้อมกับเหล้าไห และมีการตีฆ้อง ชื่อว่า “ปะเนาะ” และตีกลองเป็นระยะๆ ตั้งศพไว้ 3 วัน แล้ว ก็จะหามศพไปไว้ที่สุสานเขตแดนของผี ซึ่งเป็นอาณาเขตที่หวงห้าม โดยนำเอาเสื้อผ้าสวยๆ ของผู้ตายพร้อมกับเครื่อง จักสานต่างๆ ที่เชื่อว่าผู้ตายสามารถเอาไปใช้ได้ในชีวิตหลังความตายไปไว้ที่สุสานในโลงศพของผู้ตาย จากนั้นก็จะตีกลอง ตีฆ้องเพื่อไว้อาลัยอีก ไม่มีการเผาเหมือนศาสนาพุทธ เพราะเชื่อว่า ผู้ตายไปแล้วสามารถกลับฟื้นคืนชีพได้อีกครั้ง สิ่งนี้เป็นระบบความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากนิยายปรัมปราเรื่องน้ำเต้าปูง ที่บอกไว้ว่าพวกฆ่าตายไปให้ฝัง ไม่ให้เผาเป็นต้น

นอกจากนี้ ฆ้องปะเนาะยังเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ตีเพื่อประกอบการฟ้อนนักรบเพื่อแสดงถึงความกล้าหาญ เป็นการข่มขวัญศัตรูให้เกรงกลัว และยังเป็นเสมือนเครื่องป้องกัน ต่อสู้ขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผีร้ายด้วย

ภาพที่ 16 (ซ้าย) การฟ้อนนักรบ (ขวา) โล่ที่เรียกว่า “กะฮีร”

ภาพที่ 18 ชนเผ่าเกรียง ตีฆ้องและพ็อนดาบและโล่
ที่มา: กรมชนเผ่า สปป. ลาว (2105: 8)

ภาพที่ 17 ฆ้องปะเนาะประกอบการฟ้อนนักรบกะตุ้
ที่มา: ถ่ายจากภาพเก่าของพ่อเอ โดนอาหล่า
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2550)

การพ่อนักรบ ผู้พอนจะเป็นผู้ชายทั้งหมดจะแต่งตัวนักรบกะตุ้มือถือ “ดาบ” ที่ภาษากะตุ้เรียกว่า “ด้าว” เป็นดาบที่ทำจากเหล็กเนื้อดี ด้ามจับเป็นไม้เนื้อแข็งประกอบด้วยวงแหวนที่ทำด้วยเงินรอบด้ามจับ ลาวลุ่มเรียกว่า “จ้าว” และมีอีกข้างหนึ่งถือ “โล่” ภาษากะตุ้เรียกว่า “กะฮิร” ลาวลุ่มเรียกว่า “แคน” เป็นโล่หรือเกราะปกป้องการแทงการฟันของศัตรูในการสู้รบ ลีลาการพอน ผู้พอนจะแกว่งด้าว และกะฮิร พร้อมทั้งก้าวเท้าถอยไปมาตามจังหวะเสียงของฆ้องปะเนาะ ที่ดีไปเรื่อยๆ ในอัตราจังหวะเท่ากันๆ อย่างสม่ำเสมอ

ฆ้องปะเนาะ เป็นเครื่องดนตรีที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นเครื่องดนตรีที่บ่งบอกถึงฐานะของผู้ที่มีไว้ครอบครอง โดยฆ้องปะเนาะ 1 ใบ มีมูลค่าแลกเปลี่ยนได้ 1 ตัวเลขที่เดียว (เอ โดนอาหล่า, 2549: สัมภาษณ์) และสามารถนำมาเป็นค่าแต่งงาน เป็นเครื่องสินสอด ในการสู่ขอหญิงสาวได้อีก ในประเพณีทางสังคมเรื่อง การเอาเมีย (กะตุ้สูง) โดย สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรมและสังคมศาสตร์ และ A. Costello (1993: 643-647) ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

“ (ผู้ชายพูดว่า) ...พวกเราจะห้ามได้อย่างไร จะไม่ให้ได้อย่างไร ทั้งเสื้อผ้าใหญ่ ผ้ากะเตี่ยว คือแบบนี้ ทั้งฆ้องและฆ้องน้อย พวกเราเอาสร้อยทองคำทั้งหมด พวกเราจะขัดขวางได้อย่างไร พวกเราเอาฆ้องใหญ่ให้ฆ้องที่พวกเขาทำเอง พวกเราเอาเครื่องมาขอ พวกเขาสิ้นสุด ด้วยการตกลงกับฆ้อง เอาค่าทอง และสมบัติมอบให้...”

ความเชื่ออีกประการหนึ่ง คือ ข้อห้ามของการตีฆ้องปะเนาะ ที่มีจำกัดทางเพศ โดยห้ามผู้หญิงตีเป็นอันขาด ทั้งยังเป็นเครื่องดนตรีที่หวงห้ามไม่ให้ใครตีเล่น แม้แต่การนำมาซื้อขอก็ไม่ได้ ถ้าไม่มีงานพิธีหรือได้รับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษจากหมอผีประจำเผ่าเสียก่อน เพราะถือว่าผิดผีอย่างรุนแรง

โดยเชื่อว่าถ้าผีได้ยินเสียงฆ้องปะเนาะเมื่อไรก็จะมีการเลี้ยงผีที่นั่น ถ้าผีมาแล้วไม่พบเครื่องเซ่นสังเวยก็จะโกรธและทำให้หมู่บ้านนั้นเกิดมีเพศภัยพิบัติไปต่างๆ นานา

บทสรุป

ฆ้องปะเนาะ (Flat Gong Percussion Idiophones) เป็นฆ้องชนิดแบบไม่มีปม หรือภาษาลาวลุ่มเรียกว่า “ผะหาด” ภาษาไทยอีสานเรียกว่า “ผ่างฮาด” มีส่วนประกอบแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ แผ่นฆ้อง และไม้ตี วิธีการทำให้เกิดเสียงอยู่ด้วยกัน 3 วิธี ตามเสียงที่ได้ยิน คือ การตีเปิด (เสียง “ผ่าง”) การตีปิด (เสียง “ถึก”) และการตีปิดและเปิด (เสียง “ตึง”) ซึ่งแต่ละวิธีจะทำให้เกิดเสียงที่แตกต่างกันไป กระสวนจังหวะการบรรเลงจะบรรเลงแบบวกไปวนมาซ้ำประโยคเดิมไปเรื่อยๆ ไม่มีรูปแบบที่ตายตัวตามอารมณ์และความพึงพอใจของนักดนตรี แต่ก็ยังคงยึดจังหวะเดิมเป็นหลัก

ฆ้องปะเนาะ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูงในลาวตอนใต้ที่มีความสำคัญมาก ซึ่งเห็นได้จากการใช้ฆ้องปะเนาะในชนเผ่ากะตู่ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางความเชื่อหรือกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน รื่นเริง ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่มีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเชื่อว่าเสียงของฆ้องเป็นเสมือนเสียงสัญญาณที่สามารถติดต่อกับอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพื่อแสดงเจตจำนงหรือร้องขออย่างใดอย่างหนึ่ง ที่มีผลกระทบต่อสวัสดิภาพการดำเนินชีวิต อีกทั้ง ฆ้องปะเนาะยังแสดงถึงอำนาจ เป็นของมีค่าบ่งบอกถึงฐานะความมั่งคั่งของคนหรือกลุ่มคนที่ได้ครอบครองด้วย

ถึงแม้ในปัจจุบันรัฐบาล สปป.ลาว ได้ประกาศให้วัฒนธรรมฮิตคองประเพณี ตลอดจนภาษาและตัวหนังสือของชนกลุ่มลาวลุ่ม ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของ สปป.ลาว เป็นภาษาประจำชาติ แต่ภาษาพูดและฮิตคองประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า ก็ยังได้รับการเอาใจใส่รักษา

และอนุญาตให้ใช้ได้อย่างเสรี โดยการสร้างจิตสำนึกให้ชนเผ่าต่างๆ มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมชนเผ่าของตนเอง ให้สิทธิแก่ชนเผ่าทุกชนเผ่าในการปกป้องรักษาฮีตคองประเพณี และวัฒนธรรมของตน โดยเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่คิดที่จะลบล้างฮีตคองประเพณีของชนเผ่าต่างๆ ที่เชื่อถือกันมาแต่โบราณ

แต่ถึงอย่างไรก็มิอาจต้านกระแสของสังคมส่วนใหญ่ได้ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ของผู้คนในชนเผ่าที่มีมาแต่เดิม บางอย่างถูกยกเลิกไป เช่น เรื่องการจกสาว²³ โดยใช้ปามมแทนการสนทนา ซึ่งแทบจะไม่มีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน เพราะสังคมภายนอกมองว่ากิจกรรมดังกล่าว เป็นเรื่องทางเพศที่ไม่เหมาะสม และที่คงอยู่ก็ถูกลดบทบาทลง เช่น พิธีฆ่าควายเลี้ยงผีหรืองานบุญกินควาย ที่สังคมภายนอกมองว่าเป็นการทารุณกรรมสัตว์ ทำให้ประเพณีพิธีกรรมนี้ถูกจำกัดให้มีได้เฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น สาเหตุเพราะการแทรกแซงทางวัฒนธรรมจากภายนอกได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมชนเผ่าอย่างต่อเนื่อง ทำให้ค่านิยมและความเชื่อของคนในชนเผ่าต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมส่วนใหญ่ ส่งผลให้ฆ้องปะเนาะมีหน้าที่ลดลงตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้คนรุ่นเก่าที่ยังคงเหลืออยู่ต้องพยายามถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่โดยการให้มีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของตน เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของเผ่าพันธุ์ เพราะหากเกิดสูญสิ้นไปพร้อมกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง คงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายมาก

²³ การเรียกผู้หญิงออกจากบ้าน เพื่อเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาวและทำกิจกรรมทางเพศ จากบทความ “มาม: ปิงสาวแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ในวารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ปีที่ 12 เล่มที่ 1 ประจำปี พ.ศ. 2559

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษฎา สุขสำเนียง. (2549). **หมอลำสี่พันดอน: กรณีศึกษาคณะทองบาง แก้วสุวัน เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กรมชนเผ่า. (2005). **บันดาชนเผ่า ใน สปป. ลาว**. เวียงจันทน์: มันทาตุลาต.
- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2551). **ดนตรีลาวเดิม**. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2543). **สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- พัน พงษ์ผล. (2551). **ดนตรีกะตู่: แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สิริรัตน์ ประพัฒน์ทอง. (2542). **บทความ รากแก้วดนตรีไทย งานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 30**. กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักท์
- สุจิตต์ วงษ์เทศ ผู้แปล, มหาสิลา วีระวงส์ ผู้แต่ง. (2548). **ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง มหาเทพแห่งอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2542). **โครงการสารคดีลาวตอนล่าง**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอ โดนอาหล่า. 2552. **นักดนตรีชนเผ่ากะตู่. สัมภาษณ์, 24-2**. เมษายน 2552.

ภาษาลาว

- มหาสิลา วีระวงส์. 2001. **ประวัติศาสตร์ลาว แต่โบราณถึง 1946**. เวียงจันทน์ สปป.ลาว: หอสมุดแห่งชาติ กระทรวงแถลงข่าวและ วัฒนธรรม.

คำเลือน สุลาวัน, ทองเพ็ด กิ่งสะดา และ Nancy A Castello. (1993).
นิทานพื้นเมืองและสังคมเผ่ากะตู่. เวียงจันทน์ สปป.ลาว:
โรงพิมพ์แห่งรัฐ.)

บทความออนไลน์

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **ฮ่องมีนม กับ หม้อมีนม ใช้ในพิธีกรรมดึกดำบรรพ์
หลายพันปีมาแล้ว**. สืบค้นเมื่อ 24 ก.ค. 2559: มติชนออนไลน์

ภาพประกอบบทความ

ภาพฮ่องมีปุมและฮ่องไม่มีปุม กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยบนที่ราบสูง ในแขวง
อัตตะปือ สปป.ลาว โดย อานันท์ นาคคง. (2559). ห้องเรียนเพลง
ดนตรีอาเซียน: เฟสบุ๊กออนไลน์)

ภาพฮ่อง “กั้งซา” ของชาวคาลิงก้า เกาะลูซอน คัดลอกจาก <http://pinoy-culture.tumblr.com>

ภาพชนเผ่าเกรียง ดีฮ่องและฟ้อนดาบและโล่ โดย กรมชนเผ่า, (2015).
เอกลักษณ์ของชนเผ่าเกรียง. เวียงจันทน์ สปป.ลาว: กรมชนเผ่า
ศูนย์กลางแนวลาสร้างชาติ

ภาพหญิงชนเผ่าอาลักหรือฮ่ารัก โดย กรมชนเผ่า, (2015). **เอกลักษณ์
ของชนเผ่าฮ่ารัก**. เวียงจันทน์ สปป.ลาว: กรมชนเผ่า ศูนย์กลาง
แนวลาสร้างชาติ

ภาพการฟ้อนรำนักรบและการฟ้อนผู้หญิงชนเผ่ากะตู่ในงานบุญกินควาย
และภาพควายที่ผูกกับสลักเพื่อเข้าพิธีฆ่าควาย ชนเผ่ากะตู่ ณ
บ้านก้นดอน เมืองท่าแตง แขวงเซกอง สปป.ลาว โดย พูวัน จัน
ทะมีไซ, หมูพัน ทองใบ และปิงแก้ว สิริสมพอน. 2015. **ศึกษา
วิถีชีวิตของชนเผ่ากะตู่เพื่อการท่องเที่ยว ที่บ้านก้นดอน เมือง
ท่าแตง แขวงเซกอง สปป.ลาว**. เวียงจันทน์ สปป.ลาว:
มหาวิทยาลัยแห่งชาติ